

« Էական. Անձնական, Առնչական, Իրր տորնչական. Դրական. Գերադրական. Փոխաբերական. Բագծածական. Արարչական. Արքունական. Հիացական. Բացարձական. Այս են սեռական անունը Աստուծոյ ըստ Դիոնիսեայ, Էական. ըստ որում են Աստուած որ էն: Անձնական. որպէս ծնող ծնեալ բղիտուն: Առնչական. որպէս հայր որդի բղիտող բղիտեալ: Իրր առնչական, որպէս ստեղծող, ապաւէն. Դրական. որպէս իմաստուն բարի. Գերադրական. որպէս արդար արդարոց. իմաստուն իմաստնոց. բարի բարեաց. Թագաւոր Թագաւորաց. Փոխաբերական. որպէս առիւծ, գառն, եղն, վէժ և այլ այսպիսիք: Բագծածական. որպէս երրորդութիւն երրեակ: Արարչական. որպէս զԱստուած, տէր, դատաւոր, Թագաւոր և իշխան: Հիացական. որպէս ո՛ հով(ու)եատ իսրայելի. ո՛ որ արարեք զերկինս և զերկիր. ո՛ խորք մեծութեան. ո՛ որ ի կին մարդ հայելն: Բացարձական. որպէս անհաս, անորակ, անընակ, անուր, աներբ. երկուստան և ամենայն անուանք Աստուծոյ սքօք պարունակին»:

Ս. ՅԱԿՈԲ ՄԾԲՆԱՅԻՈՅՆ ԶՐՈՅՅԸ

(Շարունակութիւն տ. 1921 էջ 193)

Ե. - Ս. Յակոբայ վարքին հայկական խմբագրութիւնը

Վաւերագիրը՝ որով ներկայիս պիտի գրապինք՝ հրատարակուած է վենետիկայ Միխիթարեանց « Վարք և վկայաբանութիւնք սրբոց »¹ հաւաքածային մէջ, վկայաբանութիւն սրբոյ Յակոբայ Մծբնայ հայրապետին տիտղոսով: Տպագրութեան ոչ մէկ ծանուցում կցուած ըլլալով, ստիպուած ենք ենթադրութեամբ բնագիրը նոյն համարիլ:

Սուրբ Յակոբայ վարք մը՝ տեղ տեղ խնդրոյ նիւթ եղող հատուածին յատկանշիչերուն համապատասխանող՝ կը գտնուի ի վենետիկ Սուրբ Ղազարու Միխիթարեան մատենադարանին երկու գրչագիրներուն և մասամբ երրորդի մը մէջ²:

1. Ճաւրնտիր Բ, հակայ կիսաթերթ (in folio), մանրագիր ԺԱ - ԺԲ դարու,

Սարգիս, Հայրուկ, Ստեփանոս և այլ օրինակողներէ գրուած: Նորոգուած և նոր կազմուած ստացողներէ՝ որ զայն ձեռք բերած էին ՊԵՆ (1405-6) Թուականին: Վարքին խորագիրն է « Պատմութիւն սրբոյն Յակոբայ, զոր գրեաց Մաղաքիայ աշակերտ Մարտգէի միայնակեցի »:

2. Ճաւրնտիր Ե, երկաթագիր, գրուած Երուսաղէմի Ս. Յակոբայ վանքը 1215ին, Լևոն Թագաւորի օրով. « Պատմութիւն սրբոյն Յակոբայ հայրապետի, զոր գրեաց Շաղիտա աշակերտ սրբոյն Մարտգէի ձղևաւորի » խորագրով:

3. Ճաւրնտիր Զ, գրութիւն հին՝ այլ անձանցով, գեղեցիկ մանրագրով և գէշ երկաթագրով՝ Մաշկեւորայ վանքի զանազան գրիչներէ: Վարքն հատուած մը կամ հատուածներ կը պարունակէ, առանց խորագրի ինչ որ կը տեսնուի³:

1. Վենետիկ, 1874 էջ 88-107.

2. Ն. Մ. Ազեբ, Լեւոնտար վարք և վկայաբանութիւն սրբոց, հտ. Ժ. Վենետիկ 1814, էջ 55-57. հմմտ. հտ. ԺԱ. Յաւելուած, էջ հա-հր:

3. Պատեղագրին հետեանցով դեռ նոր ստացանք Ն. Ն. Ակինեանի 1914ին հրատարակած « Նիւթեր Հայ վկայաբանութեան ուսումնասիրութեան համար » գործը (վենետիկ, քաղուած Հանդ. Ամսօրեայէ): Կը բովանդատուի:

Շատ հաւանական է որ վարքս հրաւիրակուած ըլլայ երկու առաջին զբը-
չագիրներու համեմատ: Տպագրողը իբր
իրաւարար ընդ մէջ Մաղաքիայի և Շա-
ղիտայի, երկուքին ալ անունը ջնջած է:

Շաղիտա—Մաղաքիա յայտնապէս չ'ը-
սիր թէ սուրբ Յակոբայ աշակերտ եղած
է և թէ իր գերեզմանին պահպաններէն
մէկն է, բայց զայն հաւատացնելու խոշոր
նենգութիւնը ի գործ կը դնէ, իր աշխա-
տութիւնը կարկատուն անհեթեթութիւն
մ'է, ուսկից կարելի չէ այլազգ յատակել
գրութիւնը, եթէ ոչ ամբողջական բնագիրը
աչքի տակ ունենալով, կը գտնենք հոն
սխալ ժամանակագրութեամբ մը հիւսուած
թէոդորեոսէ, փաւստոս Բիւզանդէ և Մար
Ուգէի վարքէն խզուած պատառիկներ:

Կէտ մը միայն մոլթ կը մնայ. հայ
խմբագրողը արգեօք ուղղորդե-
տոսի յոյն բնագրին՝ թէ ասորի Թարգմա-
նութեան վրայ կատարած է իր աշխա-
տանքը: Շատ մանր քննութիւն մը կը
պահանջէ խնդիրս, և պիտի ներուի մեզ
եթէ մտածած ըլլանք թէ արժանի չէ
այդքան յոգնութեան մը:

Ս. Յակոբայ զրոյցը այսպէս ծպտուած
և շպարուած դեռ իր կերպարանափոխու-
թեան զգալթը հասած չէր: Հայ ուրիշ
խմբագրող մը ձեռք զարկաւ կրկին աչքէ
անցընել և զայն լրացնել: Ահա սոյն վե-
րաքննութեան նախաբանը բնագրին անի-
մաստ ոճովը, ոչ մէկ վերլուծում լա-
ւագոյն կրնայ յատկանշել վարքագրին
դիտաւորութիւնը և կերպը. «Վերծանողա-
րիւն պատմութեան վասն սրբոյն Յակովբայ,
զորս նսնմտագոյնս տալոյք նոր Սինեայ
սպիս այնորիկ արտաձառի, զոր ուսուցնայ
և ծանոցնայ զվարս սրբոյն Յակովբայ,
նախանձ ընկալեալ յանձնին քաղաքավարե-
ցին և մասնատրեցան քամբի նորա, և ար-
ժանատրեցան ընդ նմա սեռսանէլ զՏէր: Եւ

ոմանք հակառակին յասաշին բանս, ոչ
ստեղծ զնա յաղցն Արշակունեաց, կամ
հօրաքնոողի սրբոյն Գրիգորի, զոր մեք
սերտ գտնայ և հասանեալ ի ցրոց Ասորոց,
և որք ուրաստ կան՝ փոխառեն խրատոս ի
նորին յանձնի առցն, մեք զշմարտիւն ա-
սուցոյք, անդատապարտ մեռմբ ի նմանե-
զի և Հրեայքն վասն Քրիստոսի սուսցին
եքե որդի հիւսան ե' »:

Թէ որ այս լեզուն պայծառ չէ, սա-
կայն շողողուն է ծածկել խորհած յա-
ւակնութիւնը, Հեղինակը կ'ուզէ ինքզինքը
կեղծել սուրբ Յակոբայ ընկերներուն մահէն
քիչ վերջը գրած, և իբր յաջորդ այդ
կորուսեալ վկաներուն, Խօսքը կ'ուղղէ
«նոր Սինայ» բնակիչներուն, անուն ան-
ծանօթ Հայաստանի կրօնական աշխար-
հագրութեան մէջ, որ սակայն կը նշանակէ,
ստանց մտանգի ենթարկող ճշգրտութեան,
լեռան մէկ կողմը՝ ուսկից իջած է սուրբ
Յակոբ, տապանի փայտը բերելով, նման
Մովսէսի՝ Որինաց տախտակները բերողին:
Ուշադիր ընթերցողը շուտով պիտի ան-
դրադառնայ թէ պատկերս փոխ առնուած
է փաւստոս Բիւզանդէ, և պիտի չխորհի
փնտռելու թէ ինչո՞ւ այս «նոր Սինան»
ուրիշ յիշատակներ ալ թողած չէ: Եւ
որովհետեւ կ'ուզէ իրենց ներկայացնել հայ
բոլոր պատմագիրներու անծանօթ ցեղա-
բանութիւն մը սուրբ Յակոբայ, կեղծա-
բարը հոգը ունի իրենց մատնանշելու թէ
նախկին աւանդութիւնը կը պատուէ, զոր
գտած է ինքնին Ասորոց գրքերուն մէջ:
Եթէ կը տարակուսին, ամէն դիւրութիւն
ունին երթալու ստուգելու:

Հմտական այդ տեղեկութեան վրայ
վստահացած, կը սկսի ուրեմն մեր մարդը
պատմել սուրբ Յակոբայ մանկութիւնը,
մօր կողմանէ թոռն՝ սուրբ Գրիգոր Լու-
սաւորչայ հօրը, կաթնեղբայր իր հօրա-
քեռորդոյն, տարուած անոր հետ ստնտուի

Կէ ան (էջ 54-56) սուրբ Յակոբ Մծբնացիի վարքին
հատուած մը պահպանակներու վրայ գտնուած, Թ-ԹԲ
գարու գրութիւն (հմտ. էջ 54),

1. Սոփիքն Հայկականք, հա. ԻԲ (Վնեստի, 1861),
էջ 5-63:

ձեռքով փախստեամբ ի կապադովկիա (Ունակայ ցեղին ջնջուելուն ժամանակ), կրթուած ի կեսարիա, յետոյ բնակած «ի յոյն աշխարհի» երբ մանուկն Գրիգոր բերուեցաւ ի Հայաստան: Սոյն պատմութիւնը, արժանաւոր իր ամէն մասերով թանձր խարէութեան՝ որ զայն ընդունել տուած է, ուրիշ բան չէ եթէ ոչ հնարք մը կերպարանափոխելու սուրբ Յակոբը՝ հայ ազգային սուրբի մը: Ուստի զարմանք չէ թէ որ հետքը կը գտնուի Գրիգոր Երեմեայի Յայսմաւուրբի մէջ¹:

Բնագիրը՝ որով այժմ զբաղած ենք՝

հրատարակուած է երկու զբաղմունքներու համաձայն, որուն մին պէտք է ըլլայ վիեննայի Ս. Ղազարու Ս. Ճառերտիրը, ամենամեծ կիսաթերթ (in folio), երկու թաղիր, գրուած թաղոս դարէ, Ս. լուսաւորչայ անապատին մէջ, 1224ին²: Կայ ուրիշ օրինակ մ'ալ, գրուած 1428ին, կարապետ արեղայէ վիեննայի Միսթաւրեանց թ. 224 զբաղմունքի մէջ: Հ. Տաշեանի ատոր մասին տուած համառոտութիւններէն դատելով, վերջին աստիճան ազատութեամբ անոր ձեռք խառնուած է³:

Թրգ. Հ. Բ. ՉԱՔԵԱՆ

ՊՅՂՍ ԲԵԹԵՐՈՍ

Տ Օ Ք Թ. Գ Է Ո Ր Գ Պ Ա Յ Լ Ի՝ Վ Ի

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԲԺԻՇԿ ԺԷ: ԳԱՐՈՒ

ՅՈՎ. ՉԵՔԱՆԶԻ Բագալի ընդարձակ մէկ երկասիրութենէն արտատպուած «Ֆիռուճի» թերթը (սպ. Հոռմ), մինչ այլեայլ վաւերագրներ և ձեռագրներ կը յիշէ ու մէջ կը բերէ Ֆիռուճիի բժշկաւէտ ջուրը հոչակելու համար, վկայութեան կը բերէ նաև այս որ

Պայլիվին ալ, մեծ «Հիպոկրատեսն Հրատմայ», կը պատուիրէ Ֆիռուճիի ջուրը առագախտի տրամադիր եղողներուն:

Կ'արտատպէ նաև անոր Մարի քնոսրեան վրայ երկին այն նշանաւոր էջը, յորում կը խօսի աւազախտի պատճառներուն և հետևանքներուն վրայ. և յետոյ կը դնէ իր կենսագրութիւնը համառոտիւ:

«ՀՈՒՄԱՅԵՏԻ Երևելի Հիպոկրատեսն ծնաւ 1669ին Ռակուզայի մէջ (Դարմատիա), Լիւբլիցի փախստական ոչ-անարգ Հայ ընտանիքէ մը: Լէչչէյի մէջ Պայլիվին ընտանիքը գինքն առաւ ու դաստիարակեց,

որուն մականունն իւրացուց նա՝ ի ցոյց իր երախտագիտութեան: Յետ ուսանելու Սալերնոյի, Բատուայի և Պոլոնոյի մէջ, ուր աշակերտեցաւ Մալրիկիի, Գիդեյիկ Երկրի ամէն կողմը շրջեցաւ և հուսկ 1696ին հաստատուեցաւ Յալիւնական Գաղթին մէջ: Հազիւ 28 տարեկան էր Պայլիվին. և սակայն իննով. Ժ. Բ. Գա. հանայապետը իր վճռագրով, առանց մէկու մը կարևորութիւն տալու՝ Սարիենցոյի Աթենէոյին մէջ անդամագնանութեան և վերարուժութեան ուսուցիչ կը կարգէր զՀայը, Մոնս. Լանչիգիի տեղ: Մանաւանդ թէ Հոռմայ մէջ՝ ուսանողներու այնքան բազմութիւն չտեսնուեցաւ երբեք՝ որքան Ֆիռուճիի ջուրը հոչակողին ժամանակ իր նոր, փայլուն, յանդուգն և պերճախօս ուսուցումը, ուղղակի հակառակ էր անցելոյն հինցած աւանդութիւններուն. ուստի Ժ. Բ. դարու, թէ իտա-

1. Յայսմաւուրք, Բ. ապ. (Կ. Պոլս., 1730), էջ 246-49,

2. Ազգեան, Լիւկ. Վարք Սրբոց, հտ. Ժ. էջ 54. ժամ. Յաւելուած, էջ հա:

3. Տաշեան, Յուսկ Զեռագր. էջ, 573: